

שעור יא: מחלוקת הסמיכה

המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל בדבר הסמיכה על הקרבנות ביום טוב, מיוחדת בכך שהיא המחלוקת הקדומה ביותר: מימי ראשית הזוגות, יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן איש צרידה. היא מהווה נקודת מפתח בתולדות תורה שבעל פה. יש לשער, שאין זה צירוף מקרי שדווקא הנושא הזה היווה עילה למחלוקת כה ראשונית וממושכת. בשעור זה ננסה לפרש את עניינה של המחלוקת בפני עצמה, ובעקבות זאת לברר מדוע היא 'זכתה' למעמדה הבכיר כמחלוקת הראשונה.

עולות. עולא אינו מתייחס למחלוקת על הסמיכה ככלל, ולכן נראה לומר שהוא סבור שיש במשנה שתי מחלוקות נפרדות.

חלק ראשון: סוגית הגמרא

א. המחלוקת במשנה

משנה: בית שמאי אומרים מביאין שלמים ואין סומכין עליהן אבל לא עולות. ובית הלל אומרים מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהן.

נראה שיש במשנה מחלוקת כפולה, אחת, מחלוקת אם מביאים עולות, ושניה, מחלוקת בשלמים, שאותם מביאים לכולי עלמא, לגביהם נחלקו האם סומכים עליהם. יש לברר האם מדובר במחלוקת אחת שיש לה שני היבטים, או בשתי מחלוקות שונות שכונסו יחד כי שתיהן עוסקות בקרבנות במקדש בחג.¹ מובן, שפתרון שאלה זו תלוי בביאור הטעמים של המחלוקת. אפשר להתחיל בבחינת השאלה הזאת דרך המקורות התנאיים המקבילים. אנו נפתח כדרכנו בכרך הזה, בסוגית הגמרא ורק בחלק השני של השעור נחזור לבחון את המקורות הראשוניים.

ב. פירושו של עולא

אמר עולא: מחלוקת בשלמי חגיגה לסמוך ועולת ראייה ליקרב. דבית שמאי סברי: 'וחגתם אתו חג לה'² חגיגה אין, עולת ראייה לא. ובית הלל סברי 'לה', כל דלה, אבל נדרים ונדבות דברי הכל אין קריבין ביום טוב.

לפי פירושו של עולא, המחלוקת היא אך ורק על קרבנות החג המובהקים – שלמי חגיגה ועולת ראייה. שלמים אחרים ועולות אחרות, שנכללים תחת השם הכללי 'נדרים ונדבות' אסורים לכולי עלמא, כפי שיוסבר בהמשך הגמרא.

המחלוקת היא אם מה שהותר להקריבה בחג הוא רק הקרבנות המכונים 'חג' דהיינו שלמים, אך לא

¹ תוספות בחגיגה ז ע"ב, ד"ה מביאין שלמים, סוברים שאלו שתי מחלוקות שונות. זו של הסמיכה, הקדומה, וזו של העולות, המאוחרת לימי שמאי והלל ונוצרה רק בימי התלמידים.

² שמות יב יד, יג ו, ויקרא כג מא ובמדבר כט יב. במסוה"ס ציינו לפסוק בויקרא. התורה תמימה הביא את הדרשה הזאת לשמות יב, ונראה שאין הכרע בדבר.

נדרים ונדבות אינם קרבים ביום טוב

מדברי עולא נובע שאין כלל היתר להקריב קרבנות אחרים שאינם שלמי חגיגה ועולות ראייה. ורב אדא בר אהבה תומך בהבנה זו:

וכן אמר רב אדא בר אהבה נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב.

מתיבי: אמר רבי שמעון בן אלעזר: לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על עולה שאינה של יום טוב שאינה קרבה ביום טוב ועל שלמים שהן של יום טוב שקריבין ביום טוב, על מה נחלקו על עולה שהיא של יום טוב ועל שלמים שאינם של יום טוב שביט שמאי אומרים לא יביא ובית הלל אומרים יביא?

תריץ ואימא הכי: אמר רבי שמעון בן אלעזר לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על עולה ושלמים שאינם של יום טוב שאינם קריבין ביום טוב ועל שלמים שהן של יום טוב שקריבין ביום טוב על מה נחלקו על עולה שהיא של יום טוב שביט שמאי אומרים לא יביא ובית הלל אומרים יביא.

כדי שדברי עולא ורב אדא בר אהבה לא יסתרו במפורש את הברייתא, מתרצים אותה כך שתתאים לדבריהם. אף על פי שלשון הברייתא כפי שצוטטה, מעידה על כך שהיתה מחלוקת גם על שלמים שאינם שלמי חגיגה של יום טוב, שלדעת בית הלל הם מותרים.

ג. פירושו של רב יוסף

רב יוסף אמר: תנאי שקלת מעלמא? תנאי היא, דתנאי: שלמים הבאים מחמת יום טוב ביום טוב בית שמאי אומרים סומך עליהם מערב יום טוב ושחטן ביום טוב, ובית הלל אומרים סומך עליהן ביום טוב ושחטן ביום טוב.

אבל נדרים ונדבות דברי הכל אין קריבין ביום טוב. והני תנאי כי הני תנאי, דתנאי: אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה, ולא בעצרת מפני שהוא יום טוב. אבל מביא אדם תודתו בחג

בינתיים, שמענו מהברייתות של רב יוסף גם ביאור למחלוקת הבתים בנושא הסמיכה על השלמים. בית שמאי אינם אומרים ממש שלא לסמוך, אלא מקדימים הסמיכה לערב החג ואילו בית הלל מתירים לסמוך בחג עצמו. אפשר גם לנסח הפוך – בית שמאי מקילים להרחיק הסמיכה מן השחיטה, ולכן מתירים לסמוך מבעוד יום ולהמנע מסמיכה במועד ובית הלל שאינם מקילים בכך, מחייבים לסמוך במועד עצמו, תיכף לשחיטה.

ד. מחלוקת הסמיכה

החלק הבא של הסוגיה עוסק במחלוקת הסמיכה: תני תנא קמיה דרבי יצחק בר אבא: 'ויקרב את העולה ויעשה כמשפט³ כמשפט עולת נדבה. למד על עולת חובה שטעונה סמיכה.⁴

אמר ליה דאמר לך מני? בית שמאי היא דלא גמרי שלמי חובה משלמי נדבה, דאי בית הלל כיון דגמרי שלמי חובה משלמי נדבה עולת חובה נמי לא תבעי קרא דגמרי מעולת נדבה.

וממאי דבית הלל שלמי חובה משלמי נדבה גמרי דלמא מעולת חובה גמרי? ועולת חובה גופא בעיא קרא? מאי שנא משלמי נדבה דלא גמרי שכן מצויין, מעולת חובה נמי לא גמרי שכן כליל.

(אלא) אתיא מבינייא.

וסברי בית שמאי שלמי חובה לא בעו סמיכה? והתניא: 'אמר רבי יוסי לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על הסמיכה עצמה שצריך, על מה נחלקו על תכף לסמיכה שחיטה? שבית שמאי אומרים אינו צריך ובית הלל אומרים צריך.'

הוא דאמר כי האי תנא דתניא: 'אמר רבי יוסי ברבי יהודה לא נחלקו בית שמאי ובית הלל על תכף לסמיכה שחיטה שצריך, על מה נחלקו? על הסמיכה עצמה. שבית שמאי אומרים אינו צריך ובית הלל אומרים צריך.'

התנא של רבי יצחק בר אבא מצטט מדרש הלכה המלמד שיש חיוב סמיכה בעולת חובה. רבי יצחק בר אבא טוען כנגדו שאין צורך בדרשה שכזאת, מכיון שהלימוד מנדבה לחובה מקביל בשלמים ובעולה, ונעשה באופן של השוואה פשוטה בין הנדבה לחובה, ואין צורך בריבוי מדרשה. רק לבית שמאי, שאינם משוים חובה לנדבה בשלמים, יש צורך בלימוד מיוחד כדי להשוות בעולה.

למסקנה מתברר שגם בית הלל נזקקים לדרשה, כיון שהבדלים בין סוגי הקרבנות אינם מאפשרים

הסוכות. רבי שמעון אומר: הרי הוא אומר: 'בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות' כל שבא בחג המצות בא בחג השבועות ובחג הסוכות וכל שלא בא בחג המצות אינו בא בחג השבועות ובחג הסוכות.

רבי אלעזר ברבי שמעון אומר מביא אדם תודתו בחג הסוכות ויוצא בה ידי חובתו משום שמחה ואין יוצא בה משום חגיגה.

אמר מר: אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה פשיטא אמר רב אדא בריה דרב יצחק ואמרי לה רב שמואל בר אבא הכא בארבעה עשר עסקינן וקסבר אין מביאין קדשים לבית הפסול

ולא בעצרת מפני שהוא יום טוב קסבר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב

אבל מביא אדם תודתו בחג הסוכות אימת אילימא ביום טוב עצמו והא אמרת ולא בעצרת מפני שהוא יום טוב אלא בחולו של מועד

רבי שמעון אומר הרי הוא אומר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות כל שבא בחג המצות בא בחג השבועות ובחג הסוכות וכל שלא בא בחג המצות אינו בא בחג השבועות ובחג הסוכות

... רבי אלעזר ברבי שמעון אומר מביא אדם תודתו בחג הסוכות. אימת אילימא בחולו של מועד היינו תנא קמא אלא ביום טוב וקסבר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב

מכותרת דברי רב יוסף, 'תנאי שקלת מעלמא' נראה שהוא מתכוון לטעון שאין צורך לתקן את הברייתא בהתאמה לדברי עולא ורב אדא בר אהבה, מכיון שידוע שקיימת מחלוקת תנאים בענין. ואם כן, הברייתא אינה קשה לעולא ורב אדא בר אהבה, מכיון שהיא מקור אחר ויש להם על מה לסמוך בדברי תנאים. לכן הוא מצטט את הברייתא המפורשת שנאמר בה שאין מקריבים נדרים ונדבות ביום טוב.

הגמרא מקבילה, לכאורה, בין 'הני תנאי' לבין מחלוקת תנאים בברייתא אחרת, שבה נחלקו אם מותר להביא תודה במועדים. המחלוקת מתמקדת בפועל בחג הסוכות, כי פשוט לכולי עלמא שבפסח אי אפשר בגלל איסור החמץ שבלחמי התודה, ובשבועות אסור מכיון שיש בו רק יום טוב, ומי שמתיר מתיר רק בסוכות שיש בו חולו של מועד. משמע, שהמחלוקת שבברייתא אינה זהה למחלוקת הברייתות הקודמת, כי כאן לכולי עלמא אין מקריבים ביום טוב, ונחלקו רק לגבי חולו של מועד.

צריך לומר, שכוונת הגמרא ב'הני תנאי' מתייחסת לשיטת רבי אלעזר ברבי שמעון, הסובר שמותר להקריב נדרים ונדבות גם במועד עצמו.

ביצה כ, א

³ (ויקרא ט)

⁴ השוה ספרא, דבורא דנדבה פרשה ג פרק ד.

יותר, או לפחות, לא פעל ביעילות כמקודם, ומכאן ואילך התפורר והלך עד שרבו המחלוקות ונעשתה תורה כשתי תורות.

שנית, למדים שבהעדר בית דין מוסכם שבו מוכרעות ההלכות, המאבק עובר לרשות הרבים, ומתנהל בכוח. במקרה הזה, רשות הרבים היא חצר המקדש. יש במקורות התנאים עדויות רבות על מחלוקות שהתרחשו במקדש, אולם הן היו מחלוקות שבין הפרושים לצדוקים: אופן הקטרת הקטורת ביום הכפורים, גיסוך המים בחג, ערבה בשבת. כל המחלוקות הללו הובלטו במיוחד בימי מועד שבהם היו העיניים של הציבור כולו נשואות אל הנעשה במקדש.⁵ מחלוקת הסמיכה היא מחלוקת יחידית שהתרחשה במקדש בתוך קהל הפרושים עצמו – ובוזה היא מתייחדת מכל המחלוקות של הלל ושמאי, ומכל המחלוקות שבמקדש. בעוד שבכל מחלוקת אחרת יכלו אלו לנהוג כדבריהם ואלו כדבריהם, הרי שבמקדש היה צריך להגיע להכרעה אחת, ועל כן היתה זו זירה להתגושות חריפה.

הערה שלישית, מתייחסת לאופן ניהול המאבק. בית הלל הם 'נוחים ועלובים', כעדות הגמרא במקום אחר. וכך גם הלל עצמו 'כפוף ונכנע'. לפיכך אין הם נאבקים חזיתית בשמאי ובית שמאי, אבל נוהגים כדרכם. הלל הזקן 'מכשכש בזנבה' של עולתו ואינו מתווכח עם תלמידי בית שמאי התוקפים אותו. סביר להניח, שלא מדובר ביראת בשר ודם. הלל הזקן מוכר כאדם נחוש בדעתו ובמעשיו, אבל כשמדובר בפולמוס, הוא נוקט בשיטה רכה. כך שכנע את הגר שבא להתגייר על רגל אחת, וכך בסופו של תהליך הגיעו לכך שנקבעה הלכה כדברי בית הלל. לא כן דרכם של בית שמאי, הם פועלים במלוא הכח. במקרה הזה, הכח פעל דווקא לטובת הלל, מפני שבבא בן בוטא, תלמיד של בית שמאי, הכיר בצדקתו של הלל הזקן והפעיל את הכוחניות השמותית כדי לקבוע הלכה כהלל: הביא שלשת אלפים צאן וזימן את כל העם להקריב ולהנהיג הלכה למעשה כבית הלל.

ולאחרונה, תמיהה – מה פירוש הביטוי 'יודע שהלכה כבית הלל'. מניין ידע זאת בבא בן בוטא? הוא חי עשרות שנים לפני שיצאה בת קול ביבנה והכריזה שהלכה כדברי בית הלל. הוא חי גם חמישה דורות אחרי שנתגלעה מחלוקת הסמיכה

לימוד בדרך של בנין אב פשוט. שלמי נדבה מיוחדים 'שכן מצויים' ועולה מיוחדת 'שכן כליל'. כל הדיון הזה הובא לסוגייתנו על מנת להציף את השאלה האם בית שמאי מחייבים סמיכה בשלמי חובה. מתברר שזו מחלוקת תנאים, והיא נוגעת ישירות להבנת מחלוקת הסמיכה. לדעת רבי יוסי, בית שמאי מחייבים סמיכה והמחלוקת בשלמים הקרבים ביום טוב היא אם הסמיכה אמורה להיות תיכף לשחיטה – זו היא דעת בית הלל האומרים לסמוך ביום טוב, או שאין צורך לתכפן, ולכן אפשר וצריך לסמוך מערב יום טוב – זו היא דעת בית שמאי. כנגדו, סבור רבי יוסי ברבי יהודה, שלכולי עלמא תיכף לסמיכה שחיטה, ולכן לבית הלל סומכים ביום טוב, ואילו בית שמאי סוברים שהשלמים אינם טעונים סמיכה ולכן מקריבים אותם ביום טוב בלי לסמוך.

נמצא, שהגמרא מציגה מחלוקת תנאים בפירוש מחלוקת הסמיכה של הבתים – האם זו מחלוקת על עצם חובת הסמיכה או מחלוקת על 'תיכף לסמיכה שחיטה'. והרי זו מחלוקת יסודית מאד בהבנת 'מחלוקת הסמיכה', וטעמיה.

ה. הכרעת מחלוקת הסמיכה

הכרעת ההלכה במחלוקת הסמיכה נעשתה, על פי הברייתא המובאת בגמרא, בדרך כוחנית, כפי שידוע על מחלוקות נוספות בין שני הבתים:

תנו רבנן: מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביום טוב, חברו עליו תלמידי שמאי הזקן, אמרו לו: מה טיבה של בהמה זו? אמר להם: נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה. כשכש להם בזנבה והלכו להם. ואותו היום גברה ידם של בית שמאי על בית הלל ובקשו לקבוע הלכה כמותן. והיה שם זקן אחד מתלמידי שמאי הזקן ובבא בן בוטא שמו, שהיה יודע שהלכה כבית הלל, ושלח והביא כל צאן קדר שבירושלים והעמידן בעזרה, ואמר: כל מי שרוצה לסמוך יבא ויסמוך. ואותו היום גברה ידן של בית הלל וקבעו הלכה כמותן. ולא היה שם אדם שערער בדבר כלום.

המחלוקת המתוארת כאן אינה מחלוקת הסמיכה אלא מחלוקת העולות. התלמידים השמותיים מתנגדים להקרבת עולה על ידי הלל הזקן והוא מעמיד פנים כאילו הוא מקריב שלמים.

הסיפור מאלף מכמה וכמה בחינות. ראשית, למדים ממנו שבימים ההם, ימי שמאי הזקן והלל הזקן, לא היה קיים מנגנון הכרעה של בית הדין הגדול. קודם לכן, מעיד רבי יוסי, שהמחלוקות שנתגלעו הוכרעו בבית הדין הגדול, 'ומשם הלכה יוצאה ורווחת בכל ישראל', ולכן: 'לא היו מחלוקות בישראל'. הסיפור שבברייתא מתאר מצב שבו המנגנון הזה לא פעל

⁵ הרשב"א (לביצה כ ב, ד"ה והעמידן) דן בשאלה היכן הועמדו כל הצאן קדר. 'העזרה' שבבבלי היא לדבריו עזרת ישראל, ולעזרת כהנים אי אפשר היה להכניס הצאן מכיון שהיו עדיין חוליין ואין להביאם לעזרה. בירושלמי גורסים שהעמידן בהר הבית.

ו. הדיון בין בית שמאי לבית הלל

בברייתא המובאת בהמשך הסוגיה, מתווכחים בית שמאי ובית הלל עצמם על עמדותיהם בנושא הקרבנות בחג, והיא, אמורה לכאורה להיות המקור הראשוני והמחייב לביאור המחלוקת. שהרי הדברים נאמרים מפי בעלי המחלוקת עצמם:

תניא: אמרו להם בית הלל לבית שמאי: ומה במקום שאסור להדיט מותר לגבוה מקום שמותר להדיט אינו דין שמותר לגבוה.

אמרו להם בית שמאי: נדרים ונדבות יוכיחו שמותר להדיט ואסור לגבוה.

אמרו להם בית הלל: מה לנדרים ונדבות שאין קבוע להם זמן תאמר בעולת ראייה שקבוע לה זמן.

אמרו להם בית שמאי: אף זו אין קבוע לה זמן דתנן מי שלא חג ביום טוב ראשון של חג חוגג והולך כל הרגל כולו ויום טוב האחרון של חג.

אמרו להם בית הלל: אף זו קבוע לה זמן דתנן עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו.

אמרו להם בית שמאי: והלא כבר נאמר 'לכם' ולא לגבוה? אמרו להם בית הלל: והלא כבר נאמר 'לה' כל דלה'.

אם כן מה תלמוד לומר 'לכם' לכם ולא לנכרים, לכם ולא לכלבים.

אבא שאול אומר בלשון אחרת: ומה במקום שכירתך סתומה כירת רבך פתוחה במקום שכירתך פתוחה אינו דין שכירת רבך פתוחה. וכן בדין שלא יהא שולחן מלא ושולחן רבך ריקן.

המחלוקת המתוארת כאן אינה נוגעת כלל לנושא הסמיכה אלא רק לשאלת הקרבת עולות. באופן כללי, לפי התאור הראשון של המחלוקת, בית הלל סוברים שגם קרבנות 'לה' קרבים ביום טוב, ובית שמאי סוברים שרק קרבנות שהם בבחינת 'לכם' על רקע הדיון ב'מתוך' והקרבת עולת נדבה,⁸ אפשר לשער שהמחלוקת היא האם רק מה שהותר לצורך אוכל נפש מותר – ובכלל זה גם קרבנות במקדש, או שכיון שהותרו קרבנות שיש בהם 'אוכל נפש' הותרו גם אלו שאין בהם צורך 'אוכל נפש'. עם זאת, נראה מניסוח דברי בית הלל, שאין הם מתירים לגמרי את כל הקרבנות, וגם לדעתם 'נדרים ונדבות' שאין קבוע להם זמן ביום טוב,

בימי רבי יוסי בן יועזר, ולא הגיעה לכלל הכרעה. כיצד אם כן 'ידע', או משמעות הביטוי 'ידע' שהלכה כדברי בית הלל? האם ניתן בכלל 'לדעת' כמי שהלכה בעת שהמחלוקת בעיצומה?

המעשה הבא מציג תמונה אחרת של ניהול המחלוקת:

שוב מעשה בתלמיד אחד מתלמידי בית הלל שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה, מצאו תלמיד אחד מתלמידי בית שמאי, אמר לו: מה זו סמיכה? אמר לו: מה זו שתיקה? שתקו בניזפה והלך לו.

לכאורה, מדובר כאן בסיפור אחר, אולי מתקופה מאוחרת יותר, שכן הלל ושמאי אינם נמצאים בסיפור, והמתמודדים הם תלמידי הבתים. גם המחלוקת אינה אותה מחלוקת כבסיפור הקודם, שהרי כאן הם נחלקים במפורש על הסמיכה.⁶ התלמיד השמותי אינו טוען כנגד העולה עצמה, אלא רק כנגד הסמיכה. נראה גם מכפל הסיפורים, שהיו שתי מחלוקות, האחת היא מחלוקת העולות, והיא הוכרעה בימי הלל הזקן ובבא בן בוטא, והאחרת היא מחלוקת הסמיכה, שלא הוכרעה אז. לכן, למרות שהנוהג של הקרבת עולות כבר התקבל, עדיין היתה מחלוקת אם לסמוך עליהן אם לאו. כפי שהוסבר קודם לכן, יש לדון במה נחלקו, האם יתכן שבית שמאי סברו שגם על עולות אין חובה לסמוך, או שרק דרשו שישמכו עליהן מבעוד יום, מבלי שיהיה צורך לתכוף סמיכה לשחיטה.

אמר אב"י הלכך האי צורבא מרבנן דאמר ליה חבריה מלתא לא להדר ליה מלתא טפי ממאי דאמר ליה חבריה דאיהו אמר ליה מה זו סמיכה וקא מהדר ליה מה זו שתיקה.

כמו בסיפור הקודם, גם בסיפור הזה, ניכר ההבדל בגישה למחלוקת בין בית שמאי ובית הלל. התלמיד שמבית שמאי פונה אל התלמיד שמבית הלל בתקיפות: 'מה זו סמיכה'. ואב"י מבין, שהתלמיד מבית הלל עונה לו בנועם, כדי לא להגדיל את הלהבות. וכפירושו של ר"מ המאירי:

אמר לו מה זו שתיקה כלומר מה אתה סבור שאני צריך לשתוק מצד שאין בידי להשיב יש בידי אלא שאני מניח מקום לשלום.

אף זו היא מדתו של הלל הזקן, שציוה בפרקי אבות:

'הוי מתלמידיי של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה'.⁷

⁶ עיי' במהרש"א ד"ה מה זו סמיכה, שהביא מן התוספות בחגיגה שאפשר היה לומר: 'מה זו עולה', והשווה בין שני הסיפורים.

⁷ לא יפלא איפוא, שהחכם-סופר, שניהל מחלוקת ציבוריות ברמה ובעוז, פירש את הביטוי אחרת לגמרי: 'ועובדא דמה

בית הבחירה
למאירי ביצה כ
א

אבות א יב

זו שתיקה, נראה לי לפרש דאין לשתוק כמו שעשה הלל, אלא לפרסם דמצות סמיכה דוחה שבות דיום טוב. וכדאמר ר"פ ראד"מ מביאו מגולה משום חבובי מצוה דמילה דוחה שבת ה"נ אסור לשתוק אלא צריך לפרסם שהוא סומך ב"ט. וא"כ מה זו שתיקה. ועיי' היטב תוס' חגיגה ז' ע"ב (חתם סופר ביצה דף כ עמוד ב).

⁸ שנדון בשעור קודם # עיי' בתוספות ד"ה עולות, בחגיגה ז' ע"ב.

דברי רב הונא מחזקים את הפירוש בדברי תנא קמא, שהאיסור על הקרבת נדרים ונדבות ביום טוב, גם לדעת בית הלל, הוא איסור דאורייתא.¹⁴

ח. לסיכום

מפשוטות דברי הגמרא נראה שהיו שתי מחלוקות נפרדות בין בית שמאי לבין בית הלל, המחלוקת אם מותר להקריב עולות ביום טוב, והמחלוקת על הסמיכה. על שתי המחלוקות יש מחלוקת תנאים, במה נחלקו הבתים.

לגבי מחלוקת העולות, יש מחלוקת בטעמה: יש אומרים שזו מחלוקת בדרשת הכתובים, לדעת בית הלל לומדים מ'לה' שגם קרבן עולה קרב, ולדעת בית הלל לומדים מ'לכם' שרק קרבן שיש בו אכילת אדם, דהיינו שלמים, קרב. יש אומרים שזו מחלוקת בסברה – שלא יהיה שלחן מלא ושלחן רבן ריקם. מכך נגזרת גם מחלוקת למעשה, האם בית הלל התירו רק עולת ראייה, או שמא התירו כל נדרים ונדבות.

לגבי מחלוקת הסמיכה, יש מחלוקת בטעמה ומהותה: האם נחלקו בשאלה אם 'תיכף לסמיכה שחיטה' ולכן, לדעת בית שמאי סומכים מבעוד יום ולדעת בית הלל סומכים במועד עצמו. או שנחלקו בשאלת הסמיכה עצמה, בית הלל מתירים ומחייבים לסמוך ביום טוב, ובית שמאי אינם מחייבים לסמוך כלל, ומתירים להקריב שלמים ביום טוב בלי סמיכה.

חלק שני: מחלוקת הסמיכה

ט. מחלוקת הסמיכה

ביסודה של סוגייתנו עומדת המחלוקת העתיקה בין הזוגות על הסמיכה.

יוסי בן יעזר אומר שלא לסמוך יוסי בן יוחנן אומר לסמוך. יהושע בן פרחיה אומר שלא לסמוך ניתאי הארבלי אומר לסמוך. יהודה בן טבאי אומר שלא לסמוך שמעון בן שטח אומר לסמוך. שמעיה אומר לסמוך אבטליון אומר שלא לסמוך. הלל ומנחם לא נחלקו. יצא מנחם נכנס שמאי אומר שלא

משנה חגיגה ב,
ב

¹⁴ האחרונים (מהרש"א, פני יהושע) העירו שדברי רב הונא אינם מוסכים על הברייתא, שכן ממנה עצמה מוכח בבירור שהאיסור הוא דאורייתא, ולא היה צורך להביא ממרחק לחמו – משתי הלחם. אם כי מדברי רש"י משמע שהדברים הובאו כביאור בגוף הברייתא.

אינם קרבים. הוי אומר, שלא הותרו לגמרי קרבנות ביום טוב אלא אלו שיש להם שייכות ליום טוב.⁹

ז. המחלוקת על המחלוקת

הגמרא שואלת, במה חולק אבא שאול על תנא קמא,¹⁰ בתאור המחלוקת וביאור הטעמים:

במאי קא מפלגי?

מר סבר נדרים ונדבות קרבין ביום טוב ומר סבר אין קרבין ביום טוב.

לפי תנא קמא, מחלוקת הבתים נוגעת רק לעולות ראייה, אבל שאר נדרים ונדבות גם לדעת בית הלל אינם קרבים. שהרי הם למדים לימוד מיוחד מ'לה' שנאמר בקרבנות החג.¹¹ לדעת אבא שאול, דברי בית הלל מיוסדים על סברה, 'שלא תהא כירת רבן'¹² סתומה ו'שלא יהיה שלחן רבן ריקן'. ולכן לדעתו גם נדרים ונדבות יקרבו ביום טוב.¹³

אמר רב הונא: לדברי האומר נדרים ונדבות אין קרבין ביום טוב לא תימא מדאורייתא מחזא חזו ורבנן הוא דגזרי בהו גזירה, שמא ישהה. אלא אפילו מדאורייתא נמי לא חזו, דהא שתי הלחם דחובת היום ניהו, וליכא למגזר שמא ישהה ואינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב.

⁹ יתכן שזו הגבלה דומה להגבלה בהיתר 'מתוך'. לא כל המלאכה הותרה, אלא רק דברים שיש בהם צורך כלשהו, למצוה, להנאת האדם או לשמחת יום טוב. לשיטת רש"י, האיסור נובע מהצורך למנוע טירחה ביום טוב.

¹⁰ כך פירש רש"י 'במאי קמפלגי'

¹¹ קשה להכריע לאיזה פסוק מכוונת הדרשה לה'. עי' לעיל. יש לשים לב במיוחד לפסוקים שבתוך פרשת קרבנות המועדים:

ויקרא כג לד – לה: אֱלֹהִים מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ לְהַקְרִיב אֹשֶׁה לַה' עֹלָה וּמִנְחָה זֶבַח וְיִסְכִּים דָּבָר יוֹם בְּיוֹמוֹ: מִלֵּבָב שִׁבְתָּהּ ה' וּמִלֵּבָב מִתְנוּתֵיכֶם וּמִלֵּבָב פֶּלֶן גְּדֻרֵיכֶם וּמִלֵּבָב פֶּלֶן נְדָבוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַה':

יש בפסוקים אלו חזרה כפולה על 'לה'. בפסוק השני, מדובר במפורש על 'נדרים ונדבותיכם' אשר תתנו לה'. הסיוג 'מלבד' מורה שאלו דווקא אינם מוקרבים במועדים. ויכול להתפרש יפה כמאן דאמר נדרים ונדבות אינם קרבים ביום טוב. ועי' בירושלמי ראש השנה פ"א ה"א, שדרשו מכאן שכל הקרבנות קרבים ברגל. (אבל לא דווקא במועד עצמו).

¹² רש"י פירש 'כירה' במובן המשנאי – מקום שמבשלים עליו. תוס' פירש במובן המקראי: כירה בכ"ף צרויה – במובן של סעודה.

¹³ במובן מסוים, המחלוקת הזאת חופפת למחלוקת הראשונים בדיון 'מתוך'. תנא קמא מתאים לדעת הר"ח, שרק צורך מצוה ממש הותר ב'מתוך'. ולכן גם היתר עולת נדבה הוא רק בזו שהיא ממש מצות הרגל. ואילו אבא שאול מתאים לדעת התוספות הסוברים שכל דבר שיש בו הנאה לנפש או צורך כלשהו ביום טוב, כלול בהיתר 'המתוך'. עי' לעיל בשעור #

טיהרו משם הלכה יוצא ורווחת בישראל משרבו תלמידי שמיי והלל שלא שימשו כל צרכן הרבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות.

מדברי רבי יוסי מתברר, שאי הסכמות וויכוחים היו גם היו, אלא ש'מחלוקת' במוכן של התפלגות דעות שלא הגיעה לכלל הכרעה ונשארה תלויה ועומדת לא היתה. זאת, מכיון שהיה מנגנון הכרעה מסודר. בראש הפירמדה המשפטית היה בית הדין שבלשכת הגזית, שממנו יצאה הוראה לכל ישראל. כאשר לא הצליחו להגיע להכרעה בשלב קודם, הגיעו עד בית הדין הגדול, ושם עמדו למנין, הכריעו, וההכרעה חייבה את כולם. בשונה מכל אלו, מחלוקת הסמיכה לא הגיעה לכלל הכרעה. מכך ברור עוד יותר, שיש זיקה בין מחלוקת הסמיכה ובין שאלות מוסדיות, מכיון שהמחלוקת לא היתה רק ענינית רעיונית, אלא שימרה גם עימות מתמשך בין שתי הדמויות המרכזיות בהירארכיה המשפטית, הנשיא ואב בית הדין.

בראשונה לא היתה מחלוקת בישראל אלא על הסמיכה בלבד. ועמדו שמאי והלל ועשו אותן ד' משרבו תלמידי ב"ש ותלמידי ב"ה ולא שימשו את רביהן כל צרכן ורבו המחלוקות בישראל ונחלקו לשתי כתות אילו מטמאין ואילו מטהרין ועוד אינה עתידה לחזור למקומה עד שיבוא בן דוד.¹⁶ ר' חיייה בשם ר' יוחנן לא תהא שבות קלה בעיניך שהרי סמיכה אינה אלא רשות ונחלקו עליה אבות העולם.¹⁷

הירושלמי מוסיף על הברייתא שבתוספתא כמה פרטים. לדברי הירושלמי, מחלוקת הסמיכה היתה מחלוקת בודדת עד ימי שמאי והלל, הם הוסיפו עוד שלש מחלוקות,¹⁸ ולאחר מכן בדור תלמידיהם נפרצו הסכרים ורבו המחלוקות עד מאד. עוד מלמד הירושלמי שלבעיה זו לא צפוי פתרון עד בוא המשיח. כלומר, בתנאים המציאותיים של העולם הנוכחי החורבן של המימסד המרכזי של הסנהדרין אינו פתיר ואינו שונה במהותו מחורבן הבית. שניהם תלויים בגאולה העתידה. תרומתו הנוספת של רבי יוחנן לדיון היא שאין לחפש נושא מאד דרמטי הראוי להיות נושא המחלוקת היחידאית הזאת, אלא במוכן מסוים מדובר על נושא 'בנאלי' מאד: הלכת שבות. אלא

לסמוך הלל אומר לסמוך הראשונים היו נשיאים ושניים להם אב בית דין.¹⁵

מאז ימי הגמרא ועד היום, עסקו חכמים בפרשנות המשנה הזאת. בהבנת ההקשרים ההיסטוריים, תפקידם של האישים, האירוע הרמוז ב'יצא מנחם נכנס שמאי' ועוד. במסגרת זו לא ניתן לדון בכל אלה, אלא רק להסתפק בידיעה שהמחלוקת הנזכרת כאן, אם לסמוך או לא לסמוך, היא השורש הקדום של מחלוקת הבתים שנדונה בסוגייתנו, ולהעלות את השאלה, מדוע דווקא סביב הנושא הזה נקבעה מחלוקת לדורות רבים ולא הוכרעה.

משנתנו במסכת ביצה, המזכירה את מחלוקת הבתים על הסמיכה, יחד עם מחלוקת על הקרבת עולות, היא גלגול מאוחר של מחלוקת הסמיכה הראשונית. במסכת חגיגה היא מופיעה, כלשונה, מייד אחרי מחלוקת הסמיכה:

בית שמאי אומרים מביאין שלמים ואין סומכין עליהם אבל לא עולות ובית הלל אומרים מביאין שלמים ועולות וסומכין עליהם:

נראה לומר, שמחלוקת הבתים אינה זהה למחלוקת הסמיכה, אלא מרחיבה אותה ומתווספת עליה. ולכן יש להקדים את הדיון בביאור מחלוקת הסמיכה ומשמעותה לדיון על משנת העולות והשלמים.

מימיהן לא נחלקו אלא על הסמיכה חמשה זוגות הן שלשה מזוגות הראשונים שאמרו שלא לסמוך ושנים מזוגות האחרנים שאמרו לסמוך היו נשיאים ושנים להן אבות בית דין דברי ר' מאיר ר' יהודה או' שמעון בן שטח נשיא יהודה בן טבאי אב בית דין.

כבר בימי התנאים היתה מחלוקת 'היסטורית' סביב השאלה מי היו נושאי התפקידים ומה העמדות במחלוקת. העובדה שרבי מאיר ורבי יהודה חלקו בשאלה זו מעידה שראו חשיבות בזיקה שבין האדם, התפקיד והדעה שאותה הביע במחלוקת, אולם אין בדבריהם רמז למהותה של הזיקה הזאת. פרט נוסף שמבהירה התוספתא על פני המשנה הוא שזו היתה מחלוקת יחידאית ומימיהן לא היתה אחרת. ההסבר לתופעה זו מצוי בהלכה הבאה שבתוספתא:

אמ' ר' יוסי נתחלה לא היתה מחלוקת בישראל אלא בית דין של שבעים ואחד היה בלשכת הגזית... באין לבית המדרש שבהר הבית נשאלה הלכה אם שמעו אמרו להם ואם לאו עומדין במנין אם רבו המטמאין (או) [טימאן] רבו המטהרין

¹⁵ #מבחר מקורות על מחלוקת הסמיכה אצל ד. הנשקה, בספרו "שמחת הרגל בתלמודם של תנאים", ירושלים תשס"ז.

¹⁶ השוה בבלי סנהדרין, פח ב'.

¹⁷ האיסור לסמוך הוא איסור 'שבות', שאינה מלאכה. ונחלקו הראשונים אם זו רק גזירה דרבנן, של השתמשות בבעלי חיים, גזירה שמא יחתוך זמורה. או שיש רקע ברמת דאורייתא, של עשה דשבתון. (רמב"ן) הנושא ידון א"ה בהרחבה בשעור על שבות ביום טוב, בפרק חמישי. ע"י דברי המאירי חגיגה טז א', 'וענין מחלוקתם'.¹⁸ הידועות מתחילת מסכת עדויות.

משנה חגיגה ב, ג

תוספתא חגיגה ב, ח

תוספתא חגיגה ב, ט

נתמעטו ימים ונתקצרו שנים. משרבו תלמידי שמיי והלל שלא שמשו כל צרכן הרבו מחלוקות בישראל ונעשו שתי תורות.

בתוספתא יש הבחנה בין שתי הופעות של המחלוקת. הראשונה, נראית חמורה יותר, האשמה מוטלת בה ל'זחוחי הלב', ותוצאותיה – שפיכות דמים. יתכן שזו מרמזת לראשית המחלוקות בין הבתים, שלפי רמזים נוספים במקורות אחרים, היתה כרוכה במאבק מר ואלים.²⁰ הבבא השנייה מתייחסת למחלוקת באופן פחות חמור, ההאשמה נופלת על 'לא שמשו כל צרכם' והתוצאה אינה 'שפיכות דמים' אלא תורה שנעשתה כשתי תורות. בדברים אלו יתכן שיש הד לעמדה המובעת במשנה בתחילת מסכת יבמות, שהמחלוקת בין הבתים התנהלה בנועם, בבחינת 'והאמת והשלום אהבו'. עם זאת, עדיין נתפסת המחלוקת כטרגדיה לעם ישראל.

יתכן ששתי הגישות העקרונית למחלוקת נובעות בעצמן ממחלוקת אודות ערך המחלוקת. הסיעה האחת תומכת בריבוי הדעות ובחופש הדיון, ועמה נמנים לא רק תנאים ואמוראים ובעלי אגדה, אלא גם הוגים בכל הדורות, מהר"ן ועד המגיד ממזריטש ומהרמ"ק ועד הראי"ה קוק והרי"ד סולובייצ'יק. הסיעה הרואה במחלוקת צרה וכשלון, נמשכת בימי הגאונים בדברי אגרת רב שרירא גאון, בהקדמותיו של הרמב"ם בתקופת הראשונים, ומשמשת עד היום בחוגים מסוימים.

אבל אפשר לומר גם ששתי הגישות בחז"ל אינן חולקות זו על זו אלא מתייחסות לשתי תופעות שונות. המחלוקת הרצויה והחיובית, היא מחלוקת עניינית שבה חכמים מתווכחים זה עם זה בהלכה. דבר שלפי עדות אגדות אחדות מתרחש אפילו בבית דינו של הקב"ה בשמים. המחלוקת הדחוייה והבלתי-רצויה היא גלגולה המעשי של המחלוקת הזאת, הגורם לכך שכפועל יתחלק מחנה ישראל לשני מחנות או יותר. הריב והמדנים הכרוכים במחלוקת המעשית, הם שנוצרו עם התרופפות המימסד המרכזי של בתי הדין, ועליהם מצרים התנאים ואף חכמי כל הדורות, עד עצם היום הזה. כך מציג את הדברים רב שרירא גאון באגרתו:

ו. וכמה דהוה בית המקדש קיים כל חד וחד מרבוותא הוה מגמר להו לתלמידי טעמי אוריתא ודמשנה ודלתמוד, במילי דמחבר להון בשעתיה ומורו לתלמידיהו כי היכי דחזי. והות נפישת חכמה ולא הוו צריכין לטרחי אחרני. וההיא פלוגתא דסמיכה בלחוד (חגיגה טז, א) היא דהות ביניהון. וכד אתו שמאי והלל נמי בתלת מילי בלחוד הוא

שלמדנו מכאן שאין להקל ראש גם בנושא שהוא שבות ורשות.¹⁹

היו חוקרים שחיפשו במחלוקת הסמיכה ענין יסודי ומהותי מאד, בעל משמעות פוליטית וחברתית רחבה, כיון שלא התקבל על דעתם שעל ענין זוטרו הנוגע להלכות קרבנות תמשך מחלוקת לאורך דורות. הטענה הזאת אינה קבילה, שהרי מנהג ישראל קדושים לנהל מחלוקות בשצף קצף על נושאים שזר לא יבין מה עניינן בכלל. המחלוקות שהסתיימו בחרמות קשים בימי התנאים: תנורו של עכנאי או תפילת ערבית רשות, עוסקות בנושאים זוטרים אף מן הסמיכה. דוגמה מן הדורות המאוחרים, פרשת הגט מקליווא, שהסעירה את כל אירופה במשך יותר מדור, וכל עניינה היה גט אחד בודד שניתן על ידי בחור לא יציב בנפשו, ומחלוקת בין שני בתי דינים אם הגט תקף או לא.

מצד שני, למרות הערת האזהרה של רבי יוחנן, שלא לנסות לתלות הררים בשערת המחלוקת הזו, עדיין יש מקום לדון בשאלת המשמעות שמעבר לענין עצמו. שהרי גם במחלוקות הגדולות שהזכרנו, הגם שהנושא עצמו היה פעוט, הנסיבות שהעצימו את המתח והמחלוקת היו משמעותיות ביותר. יותר משהיו קשורות לעצם הענין השנוי במחלוקת, היו קשורות לאישים החולקים, שייצגו מסורות לימוד והנהגה מפולגות, שמצאו את נקודת המחלוקת הזאת כמין פתח להתפרצות של הר געש שלם שתסס מתחת לפני השטח. העובדה שבמקרה שלפנינו החולקים לכל אורך הדורות היו ראשי הנהגת התורה, תומכת במגמה פרשנית שכזאת.

יש בחז"ל שתי גישות עקרוניות למחלוקות. גישה אחת רואה במחלוקת ברכה וערך לכתחילאי: התורה ניתנה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, אלו ואלו דברי א-להים חיים, שבעים פנים לתורה ועוד. אחרת, רואה במחלוקת אסון. הד לגישה הזאת נמצא בדברי הירושלמי שלעיל, שמתייחסים אל תלמידי שמאי והלל שלא שמשו כל צרכם כגורם לריבוי המחלוקות. הגישה הזאת ניכרת בתוספתא בסוף מסכת סוטה, המתארת את התמעטות הדורות בישראל בנושאים רבים, וביניהם גם את הופעת המחלוקת כחלק מן הירידה הכללית:

משרבו נטויות גרון ומסקרות עינים רבו מים מרים אלא שפסקו. משרבו זחוחי הלב רבו מחלוקות בישראל והן הן שופכי דמים. משרבו מקבלי מתנות

¹⁹ איסורי שבות חלים על דברי הרשות, כך כנראה יש להסביר את דבריו של רבי יוחנן. לרמיזה הלשונית שבצירוף שבות – רשות, עיי במשנה ביצה ה' ב'. ובגמרא שעליה, לקמן לז א.

²⁰ מן הספרות הענפה על מחלוקות בית שמאי ובית הלל, #

היתה מחלוקת גם לא שימרו שמות. יש צורך להזכיר שם של חכם רק כאשר יש להציג דעות חלוקות. לפיכך, מאות שנים של חכמים, שיתכן שהיו גדולים מן התנאים והאמוראים, נסתרו מאתנו ואין אנו יודעים עליהם מאומה. הזוג הראשון והבאים אחריו ידועים לנו בזכות המחלוקת על הסמיכה. וכמובן, שבימים ההם היה ידוע רק זוג אחד, כי היתה רק מחלוקת אחת, וככל שהתרבו המחלוקות בדורות הבאים, כך רבו השמות הידועים לנו של תנאים ואמוראים וחכמי כל הדורות. נקודת המפנה הראשונה אינה נקודת התרבות המחלוקת בימי שמאי והלל ותלמידיהם, אלא דווקא נקודת ההתפצלות של המחלוקת הראשונה, זו של ימי יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן, הזוג הראשון. וכך מבואר במסכת תמורה. המשנה בסוף סוטה מונה בתוך רשימת 'ירידת הדורות' גם את הפרק הזה:

משמת יוסי בן יעזר איש צרידה ויוסי בן יהודה איש ירושלים בטלו האשכולות שנאמר: 'אין אשכול לאכול בכורה אותה נפשי'.²² 'אשכולות' נדרש על ידי שמואל בדרך של נוטריקון: 'איש שהכל בו'.²³ בתוספתא ובגמרא מסכת תמורה מציעים ביאור, מה בדיוק בטל בעת ההיא:

במתניתא תנא כל אשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסף בן יעזר איש צרידה לא היה בהם שום דופי מכאן ואילך היה בהן שום דופי...²⁴ אמר רב יוסף דופי של סמיכה קתני והא יוסף בן יעזר גופיה מפליג פליג בסמיכה כי איפליג בה בסוף שניה דבצר ליבא. 'האשמה' על הופעת המחלוקת מוטלת על הדור של יוסי בן יעזר, או אפילו עליו עצמו, באחרית ימיו, כשפחת הלב. התוספתא רואה בכך 'דופי' שמובנו הפשוט, פגם, גנאי וקלון.²⁵

י. ביאור מחלוקת הסמיכה

כאמור, במשנה לא מבוארת כלל מחלוקת הסמיכה שביין הבתים, ורק מן המשנה העוקבת המתארת את מחלוקת הבתים, אנו למדים שהמחלוקת היתה

דאפליג, דאמרינן (שבת יד, ב) אמר רב הונא בג' מקומות נחלקו שמאי והלל.

ז. וכיון דחרב בית מקדש ואזלו לביתר, וחרב נמי ביתר ואתבדרו רבנן לכל צד. ומשום הנך מהומות ושמדים ושבויים שהיו באותו זמן, לא שמשו התלמידים כל צרכן ונפישו מחלוקות. מן כד נח נפשיה דרבן יוחנן בן זכאי והוה רבנן גמליאל והוה נמי עדין רבי דוסא בן הרכינס ואחריו נמי מהנך ראשונים, הות פלוגתא בין בית שמאי ובית הלל. ואע"ג דאיחדו ב"ש ונקבעה לכל הלכה כב"ה (עירובין יג, ב), היתה פלוגתא בדורו של רבן גמליאל בדברים אחרים בין רבי אליעזר דהוה שמותי ור' יהושע (ב"מ נט, ב) דאנן תלמידי רבן יוחנן בן זכאי.

רב שרירא גאון אינו מפריד בין עצם המחלוקת בין החכמים לבין הצד המעשי שלה בציבור. לתפיסתו, עצם הופעת מחלוקת היא נקודת שבר. הוא תולה זאת בהתרחשויות ההיסטוריות של תקופת המרד הגדול והחורבן. קיימת התאמה היסטורית, ריאליסטית ואגדית²¹ בין הזמנים המיוחסים להופעת המחלוקת לבין המאורעות המרכזיים שליוו את חיי עם ישראל בארצו בדורות האחרונים של בית שני. הופעת המחלוקת הראשונה וראשית הזוגות, מתאימה לתקופת התעצמות ההשפעה היוונית לקראת מרד מתתיהו ובניו וראשית מלכות בית חשמונאי. התרחבות המחלוקת בין שמאי והלל מתאימה לתקופת ההתעצמות של השלטון הרומאי, בימי הורדוס, והתרחבות המחלוקת בין שני הבתים מתרחשת במקביל לימים שלטון הנציבים הרומיים והחורבן. יבנה מסמלת את תחילת שיקום ההנהגה שאחרי החורבן, וגם את תחילת איסוף המחלוקות, והנסיון להחזיר את הסדר על כנו, משנכנסו חכמים לכרם דיבנה התחילו בנסיון להסדיר את התורה שבעל פה ולמצמם את המחלוקות וריבוי הפלגים והדעות.

יש לתת את הדעת בהקשר זה עוד לפרט אחד, הופעתם של הזוגות. מאז ראשית ימי כנסת הגדולה בעלית זרובבל, עזרא ונחמיה, ועד הופעת הזוגות, לא ידועים כמעט שמות של חכמים. כפי שניכר מפרק א' בפרקי אבות: זקנים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה, שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה, אחריו נזכר אנטיגנוס איש סוכו – והזוג הראשון, יוסי בן יעזר ויוסי בן יוחנן. הסיבה לכך, כפי שמסביר רב שרירא גאון באגרתו, היא שכל עוד לא

²¹ כלומר, גם על פי העובדות ההיסטוריות הידועות לנו, וגם על פי תפיסת ההיסטוריה הסמלית, הרעיונית-רוחנית של חז"ל.

²² מיכה ז

²³ מילה יוונית – אשכולות, בתי ספר, שחדרה לעברית ואומצה על יסוד העברית המקראית: אשכול.

²⁴ מן התוספתא בבא קמא ח יג.

²⁵ עי' במפרשים לתהלים ג' כ', על הפסוק: בבן אמך תתן דופי. אבל אולי דברי רב יוסף מרמזים לקריאה מדרשית של המילה דופי: דו-פי, שתי פיות, שתי פנים, ומכאן – מחלוקת. כך פירש המדקדק ר"י קמחי את המילה 'דופי'. דבריו מובאים בפירוש האבודרהם לוידי ביום הכפורים – דברנו דופי.

יא. אופן הכרעת המחלוקת

מעשה בהלל הזקן שהביא עולתו לעזרה...
והיה שם בבא בן בוטא מתלמידי בית שמאי ויודע
שהלכה כבית הלל פעם אחת נכנס לעזרה ומצאה
שוממת אמר ישמו בתייהן של אילו שהישמו את
בית אלהינו...

שמעוני אחיי בית ישראל כל מי שהוא רוצה יביא
עולות יביא ויסמוך יביא שלמים ויסמוך באותה
השעה נקבעה הלכה כבית הלל ולא אמר אדם
דבר.

אמר רבי יצחק בי רבי לעזר: הדא כסא בשירותה
בעיאי מוליי, סוּס דקיסא מיניה וביה, כל גומרא
דלא כוויא בשעתה לא כוויא.

מעשה באחד מתלמידי בית הלל שהביא עולתו
לעזרה וסמוך עליה וראהו אחד מתלמידי בית שמאי
אמ' להן מה זו סמיכה אמר לו מה זו שתיקה
ושיתקו בניזיפה והלך לו.²⁸

הירושלמי מצטט את הברייתא עם המעשה של
בבא בן בוטא ומעשה התלמיד. מאופן הבאת
הברייתא בירושלמי נראה ששתי המחלוקות היו
כרוכות יחדיו, גם בבא בן בוטא וגם התלמיד,
מדברים בעת ובעונה אחת על עולה ועל סמיכה.

הערת הירושלמי על סיפור בבא בן בוטא, מוסברת
על ידי המפרשים, כשלשה פתגמים המבטאים את
חשיבות הנחרצות בהכרעת ההלכה: יש לזמר את
העץ בצעירותו, אי אפשר לכרות עץ אלא
באמצעות קרדום שקתו עץ, וכל גחלת שלא כווה
בשעתה, כשהיא לוהטת, לא תגרום עוד כויה לאחר
מכן.

שלשה פתגמים שמבקשים להצביע על ההצלחה
של פעולתו הנחרצת והמיידית של איש-בית-
שמאי, שהוא 'עץ מעציהם'.

הטענה החמורה בפיו של בבא בן בוטא כנגד חכמי
בית שמאי ושיטתם היא שהם השמו את בית א-
להינו. יש כאן לשון נופל על לשון: שמאי –
שממה, אבל גם ביקורת עניינית: לא סביר
שהמקדש יהיה שומם ברגל.

א.א. הלוי במאמרו 'המחלוקת הראשונה' מסביר
לפיכך, שהמחלוקת הראשונה, על היבטיה השונים,
נגעה לשאלת אופיו של המקדש ואופי העבודה בו.
הגישה של בית שמאי היא גישה מצמצמת,
אליטיסטית. בודאי אם כל האיסורים מצטברים יחד
– לא מביאים עולות, לא נדרים ונדבות ולא ניתן
לסמוך על השלמים, כך שגם המגע הבלתי אמצעי
שבין המקריב לקרבנו נמנע, באותם קרבנות
בודדים שמותר להביא. ואילו בית הלל, בקוטב

כפולה, על עצם הסמיכה ועל הקרבת עולות. כך
בתוספתא:

אי זו היא סמיכה שנחלקו עליה? בית שמיי או' אין
סומכין ביום טוב ושלמים החוגג בהן סומך עליהן
מערב יום טוב. בית הלל או' מביאין שלמים ועולות
וסומכין עליהן.

אמרו בית הלל ומה אם בשעה שאי אתה מותר
לעשות להדיט את מותר לעשות לגבוה...
אבא שאול היה אומרה בלשון אחרת משם בית
הלל ומה אם בשעה שכירתך שתומה כירת רבך
פתוחה...²⁶

כפי שהתבאר בכבלי, קיימת מחלוקת תנאים על
אודות מחלוקת הבתים, ושתי הדעות אינן מפרשות
כלל מחלוקת על הסמיכה, אלא מחלוקת על
הקרבת העולות. שבאופן פשוט, כלל אינה תלויה
במחלוקת הסמיכה.

בירושלמי, כמו בכבלי, הובאה גם מחלוקת
הסמיכה בביאור אחר: האם אפשר לסמוך על
הקרבת מבעוד יום:

בית שמאי אומרים הותרה סמיכה שלא כדרכה
ובית הלל אומרים לא הותרה סמיכה שלא כדרכה.
אי זו היא סמיכה שלא כדרכה? מאתמול.

אמר רבי זעורה כל עמא מודיי באשם מצורע
שסמך עליו מאתמול לא יצא שלמי נדבה שסמך
עליהן מאתמול יצא מה פליגין בשלמי חגיגה בית
שמאי עבדין לון כשלמי נדבה בית הלל עבדין לון
כאשם מצורע.

אמר רבי יסא הן דת אמר אשם מצורע שסמך עליו
מאתמול לא יצא בזמנו עיבר זמנו נעשה כשלמי
חגיגה.

אמרו בית הלל לבית שמאי... ושולחן קונן ריקם.²⁷
בירושלמי נוסף גם הסבר מדוע נחלקו על 'תיכף
לשחיטה סמיכה'. לפי הביאור של הירושלמי,
המחלוקת על הרחקת הסמיכה מן השחיטה היא
מורכבת. אם הסמיכה נעשתה בזמן שלא היה ראוי
לשחיטה, כמו במקרה של מצורע שסמך קודם
שמלאו שבעת הימים ואינו יכול עדיין להקריב
אשמו, הסמיכה פסולה. לכולי עלמא, אם ההקרבה
והסמיכה מרוחקות ובזמן הסמיכה ניתן להקריב
את הקרבן, הסמיכה כשרה, והמחלוקת היא רק
במקרה של שלמי חגיגה, שה'גברא' המקריב ראוי
להקריב, אבל הזמן טרם הגיע. ועל כך נחלקו
הבתים.

²⁶ התוספתא דומה לברייתא שצוטטה לעיל בסוגית הכבלי,
ולכן לא הועתקה כאן בשלמותה טוב.
²⁷ ציטוט הברייתא שבתוספתא בשלמותה.

²⁸ = ירושלמי ביצה פרק ב הלכה ד דף סא טור ב

תוספתא חגיגה
ב, י

ירושלמי חגיגה
פרק ב הלכה ג
דף עח טור א

ושכלו במוקד, לכן היא מבוססת על 'התנשאות וגבהות הלב' ואילו תורת ישראל היא א-להית, ומעמידה את הא-להים במוקד ואת האדם ככלי מקבל בהכנעה. לפיכך היא קשורה למידת הענוה, ב'תכלית השפלות'. הענוה היא תנאי לקבלת התורה והיא תוצאה של העיסוק בה.

פחיתת הלב

והנה אמרו (תמורה שם) כל האשכולות שעמדו לישראל מימות משה עד שמת יוסי בן יעזר לא היה בהן שום דופי, והיינו שהיו מקבלים האמת ולא היה בהם שום מחלוקת זולת בסוף ימיו של יוסי שהתחיל מחלוקת סמיכה בישראל דבצר ליבא כמו שאמרו בגמרא. והיינו מסיבת שליטת יון שנתגברה בימיו והחשיכו עיניהם של ישראל וכדאיתא בסוף מגילת תענית בח' בטבת נכתבה התורה יונית והחשך בא לעולם שלשה ימים ומסיבה זו נגע החשכות בלב נפשות ישראל דבצר ליבא, והיינו שלא נקבעו הדברי תורה בשלימות בלב ועל ידי זה נעשה המחלוקת והפירוד בלב בדיעות שונות שבא משמץ התנשאות.

הופעת ראשית המחלוקות עם חדירתה של תרבות יוון לעם ישראל מובנת על הרקע הזה. היווניות שנוקרה בבני הדור ההוא, גם אצל הצדיקים שבהם, גרמה לכך ש'פך השמן' של הענוה לא היה טהור כמקודם, ועם הופעתו של הממד האנושי, האגו, נולדה גם המחלוקת. זהו עומק המובן של 'דופי' ושל 'לא שמשו כל צרכן'. הביקורת על הופעת המחלוקת מצביעה על פגם מוסרי שעמד ביסוד התופעה, והפגם הזה הוא מתוצרת יוון.

היפוך החושך לאור

אמנם בזה דייקא אז היה הנס בשמן המרמז לבחינת חכמה... ועל ידי זה נתרבה האור ביתר שאת וכמו כן בכל דור דבצר ליבא ביותר כמו שאמרו ז"ל (עירובין נג.) לבן של ראשונים כפתחו של אולם וכו', ואנו כמלא נקב מחט סידקית. ודייקא על ידי זה עוד נתרבה ונתחדש התורה שבעל פה עד אין שיעור.

...היינו בחינת החושך של הבריאה שיהיה נהפך לטוב מאד. ועל זה רמזו ז"ל שבטלו האשכולות, ...בתמורה דבסוף שניה דיוסי בן יעזר דבצר ליבא אפלוג בסמיכה ובטלו האשכולות, והיינו שלא היה עוד בכחם לעשות האחדות מבחינת ההבדלה של יום השני שלא נאמר בו כי טוב מפני המחלוקת.

זה היה משום דבצר ליבא מצד הקליפה של חכמת יונית שהיה בלא לב וכמו שאמרנו במה שאמרו (מדרש רבה איכה ב ט) יש תורה אל תאמן דכתיב בגוים אין תורה, והיינו, כי החכמה שיש להם הוא

השני, מאפשרים למלא את המקדש בהמון חוגג וקרבות רבים.

בהנתן שהמקדש הוא המקום שאליו נשואות עיני כל ישראל ברגלים, ושהוא המקום שבו אי אפשר ששתי דעות תתקיימנה במקביל, מובנת יפה גם מרכזיותה של המחלוקת וחשיבותה, גם האופי של המאבק להכרעתה, וגם עצמת מעשהו של בבא בן בוטא כיסוד משמעותי בהכרעת מחלוקות בית שמאי ובית הלל לדורותיהם. אפשר לומר, שהמדיניות המחמירה, הקנאית והאליטיסטית של בית שמאי²⁹ נדחתה מפני המדיניות המקלה, הסובלנית והעממית של בית הלל. וראשית דחייתה היא בפתיחת שערי המקדש ברגלים לפני המוני החוגגים. סימן לבאות, כאשר בדורות הבאים ייפתחו שערי בית המדרש ביבנה ושאר בתי מדרשות של תנאים והתורה תתפשט ברחבי העם, חלף ההנהגה המרוכזת בבית המקדש ובלשכת הגזית בירושלים.³⁰

יב. יוונים, חנוכה, מחלוקת ודופי

דרשנים אחרונים עסקו במשמעות הזיקה שבין ההיסטוריה של התקופה לבין הופעת המחלוקות והשפעתה על תורה שבעל פה.

ענוה והתנשאות³¹

ובמשה ואהרן שאמרו 'ונחנו מה' והמה היו שורש תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ודוד המלך ע"ה שאמר 'ואנכי תולעת' והוא שורש של תורה שבעל פה, כי הוא מרכבה למדת מלכות פה תורה שבעל פה. והיינו, כי על ידי שנקבע הדברי תורה בלבם מזה דייקא באו לתכלית השפלות בנפשם. מה שאין כן חכמת יונית שהיא חכמה אנושית בלא לב ויראת ה'. מביאה לידי התנשאות וגבהות הלב. ר' צדוק מעמיד את ההבדל בין תורת ישראל לחכמה יוונית על שאלת המקום של האגו האנושי. חכמת יוון היא אנושית, והיא מעמידה את האדם

²⁹ הורכבו כאן כמה דעות של פרשנים שונים אודות אופי הפסיקה של בית שמאי ובית הלל.

³⁰ הפירוש ההיסטורי הזה מתעלם מן האפשרות שיסוד המחלוקת היה אם בכלל יש חיוב סמיכה על שלמים, ולא דווקא על שלמים הקרבים ביום טוב אלא גם על שלמים בחול. לדעת ר"ד הנשקה, דווקא זו היתה המחלוקת העיקרית והמרכזית של הסמיכה.

אבל יתכן שגם לפי ההסבר הזה, הפטור של בית שמאי מסמיכה הרחיק ומנע רבים מלהקריב, אם נניח שהסמיכה נתפסה כחלק מאד משמעותי בויקה שבין האדם לקרבנו. מקצת ראייה לכך ניתן להביא מן המחלוקת אודות סמיכת נשים. 'נשים סומכות רשות' כדי לעשות להן נחת-רוח, משמע, הסמיכה עושה נחת רוח למקריב הקרבן. ובהעדר נחת רוח, יימנעו רבים מלנדור ולנדוב מה שאינו חובה גמורה.

³¹ הכותרות אינן במקור. והוספו כאן להקל על הקריאה

בגזירותיה שגזרה להשיכם תורתך, הרי החשכה- השכחה זו גרמה לידי המחלוקת הראשונה בסנהדרין היושבים בלשכת הגזית, באופן כי ריבוי הדעות וחילוקי השיטות במלחמתה של תורה עד ימינו אלה, הולך הוא ונמשך בקו ישר מחשכת עיניהם של ישראל על ידי השכחת התורה של גזירות יון...

פעמים שביטולה של תורה זה הוא קיומה שנאמר אשר שברת ישר כוחך ששברת... למדים אנו מכאן חידוש נפלא כי אפשר לה לתורה שתתרבה על ידי שכחת התורה... ונמצא דכל החילוקי דעות וחילופי שיטות הם הגדלת התורה והאדרתה הנולדות דוקא בכוחה של שכחת התורה.

וחידוש עוד יותר גדול יוצא לנו מכאן כי מרובה היא מדת הבלטת כוחה של תורה שבעל פה המתגלה במחלוקת הדעות מאשר במקום הסכמת הדעות. כי הלא בההך דאלו ואלו דברי אלקים חיים כלול הוא היסוד כי גם השיטה הנידחת מהלכה דעת תורה היא... שמלחמתה של תורה היא יצירה חיובית של ערכי תורה חדשים שאי למצא דוגמתם בדברי תורה סתם.

הרבנות היא בכאן כי למרות השנאה של שעת המחלוקת, הרי לבסוף באה היא האהבה ומכריע אותה ואינם זזים משם עד שנעשו אוהבים, ... שאין הענין בכאן שהאהבה לבסוף באה היא למרות המחלוקת הקודמת, אלא שכך הוא דרך גידולה של אהבה זו שהיא נולדת ומתגדלת דוקא על קרקע המחלוקת הקודמת. מפני שכל אהבה מגיעה למרום פסגתה בשעה ששני הצדדים יש להם שותפות של יצירה, ושני הצדדים המתנגחים בהלכה הרי הם שותפים ליצור של ערך תורה חדש, אשר שמו הוא מלחמתה של תורה.

לדברי הרב הוטנר, השכחה מחוללת המחלוקת מתהפכת להיות מקור לברה, כי ריבוי הדעות שנוצר מן הצורך לחדש, גורם לתנועה חיובית של יצירה חדשה בתורה. וזו תמציתה של תורה שבעל-פה, יצירה מתוך התמודדות, ויכוח ומחלוקת, שבסופו של דבר, בניהול רצוי, היא מפרה ומצמחת ומחיה את עולם לימוד התורה.

יג. לסיכום

ראשיתה של המחלוקת בין הזוגות אי שם בתקופת החושך היווני וראשית האורה של הטהרה של בית חשמונאי. הטומאה היוונית נגעה לא רק בבית המקדש, אלא גם בעולמה של תורה. שם, ההגיון והחכמה היוונית האנושית גרמו לאבדן הענוה והתום, והכניסו את הממד האנושי גם לבית המדרש. תחת קבלה טהורה הופיעה מלחמתה של תורה, האדם תובע את מקומו ושותפותו ביצירה.

מן השפה ולחוץ ואינה מורה ללב מה שאין כן חכמת התורה שעיקר קנינה הוא בלב כמו שנאמר ובלב כל חכם לב נתתי חכמה (ונתבאר ריש פרשת וישלח) וזהו ענין אמרם ז"ל על היונים שטמאו כל השמנים, והיינו בחינת החכמה שבלב שהחשיכו עיניהם של ישראל. ...

נס פך השמן הוא תיקון של הקלקול בחנוכה. העולם לא חזר לקדמותו, והאחדות לא תהיה עוד כמקודם. בשל התמעטות הלב והופעתו של האנושי בתורה, התרבו המחלוקות, וכמאמר הירושלמי, הן גם תמשכנה עד שיבוא משיח בן דוד. אולם יש בכך גם ממד חיובי – הריבוי בתורה ובחכמה.

הארה לדורות

ועל זה מרמז הפך אחד של שמן שהיה בו רק להדליק יום אחד, והיינו מדה אחת בחינת מלכות שמים ונעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים, והיינו שנתוסף ממנו האורה עד שהיה מאיר ובא להם לשמונת ימים, והיינו שעל ידי בחינת מדה האחרונה שהיא יראה יש ביכולת להאיר על נפשו עדי יגיע לדרגה הוראה שלדורי דורות גם בשפל המדרגה לא יופסק הארת הקדושה מנפשות ישראל. וזה ענין מה שאמר ר' אלעזר בן עזריה³² על פסוק דברי חכמים וגו', בעלי אסופות הללו מטמאין והללו מטהרין כו', כולם נתנו מרועה אחד אל אחד נתנו כו', היינו שגם עתה שנתמעטו הלבבות יש בכח להיות נקנה בלב להתאחד גם חלוקי הדיעות להיות בחינת כל אשר עשה טוב מאד. ובזה יונח הדרש (חולין צב.) הבשילו אשכולותיה ענבים אלו הצדיקים שבכל דור ודור וגם אמרו אשכולות אלו תלמידי חכמים כו', ליבעי רחמים איתכליא על עליא. שבאמת יש בכל דור מציאות בחינת אשכולות כאמור.

בתוך הריבוי והמחלוקת שהם מעין החשיכה שאותו בא נר החנוכה להאיר, יכולה לצמוח גם מהפכה חיובית, ויש ביכולת העם והתורה, להתאחד גם עם חילוקי הדעות, ולהאיר אור אמיתה של תורה גם בתוך המחלוקת.

כך ניסח את הדברים הרב הוטנר במאמר לחנוכה:

הלא כך קבלנו מפיהם של חכמים כי יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן אשר היו בימי פולמוס של יונים היו הראשונים שעמדו במחלוקת בדיני התורה (הפולגתא הראשונה בדין סמיכה ביום טוב), והיינו שעל יד שהחשיכה יון את עיניהם של ישראל

פחד יצחק לחנוכה, מאמר ג'

³² חגיגה ג ע"ב

אולם מה שהיה אמור להיות חורבן וטומאה התהפך להיות מקור לריבוי אור, צמיחה והתחדשות. חג החנוכה הוא לא רק חג חנוכה המזבח וטיהור המקדש, אלא גם חגה של תורה שבעל פה.

מחלוקת הסמיכה, אף על פי שהיא עוסקת בפרט הלכתי שאינו מרכזי במיוחד, בשאלה של איסור שבות בסמיכה על הקרבן, או בשאלה של עצם החיוב לסמוך על קרבנות נדבה, הופכת להיות שאלה סמלית וייצוגית, כאשר היא מייצגת מתח שיימשך לדורות, בין הגישה המצמצמת, האליטיסטית, המונוליתית ביחס לקדושה ולתורה, לבין גישה מרחיבה, עממית ורב-גונית. הדמות המייצגת את המחנה האחד היא שמאי הזקן, אבל הוא אינו יחיד, לפניו ואחריו רבים כמותו, ובהם גם רבי אליעזר שתובע שהלכה תוכח כמותו מן השמים, בניגוד לרבי יהושע הגורס 'לא בשמים היא', רבן גמליאל דיבנה³³ המבקש לנדות את כל מי שלא נשמע להחלטות בית הדין, כדי 'שלא ירבו מחלוקות בישראל', והמצמצם את שערי בית המדרש. ועוד רבים כמותו, עד הרמב"ם המבהיר את אחדות התורה, הכשל שבמחלוקת בהקדמותיו, ומחבר את ספר משנה תורה תוך השמטת המקורות והמחלוקות לחלוטין. וכנגדם הדמות המייצגת את המחנה האחר הוא הלל הזקן, המכשכש בזנב העולה, המעדיף לשתוק ולא להתווכח, אבל רוכש את לב העם והציבור, פותח את שערי בית המדרש, ומוביל דרך לימוד והוראה רחבה ופתוחה ורב-גונית. בעזרתם של תלמידי בית שמאי המכירים בצדקת הדרך של בית הלל, גובר כוחם של בית הלל וממשיכי דרכו עד שיוצאת בת קול ומכריזה שלמרות שאלו ואלו דברי א-להים חיים, כדעת בית הלל עצמם, הרי שתקבע הלכה כמותם, כי 'נוחים ועלובים היו'.

זו הבשורה שחושפים ר' צדוק הכהן מלובלין והר"י הוטנר באור הזעיר של נרות החנוכה, המתרבה והולך עד נכון היום.

³³ אף על פי שהוא צאצא מדבית הלל.